

تأثیر وجود کمیته حسابرسی و ویژگی‌های آن بر تأخیر گزارش

حسابرسی

دکتر مهدی صالحی *

جواد اورادی **

زینب سالاری فورگ ***

چکیده

مطالعه حاضر به بررسی تأثیر وجود کمیته حسابرسی و ویژگی‌های آن بر تأخیر گزارش حسابرسی می‌پردازد. این ویژگی‌ها شامل تخصص مالی، تجربه، جنسیت، اندازه و استقلال کمیته حسابرسی است. در این راستا تأثیر وجود کمیته حسابرسی بر تأخیر گزارش حسابرسی در بازه زمانی قبل و بعد از تصویب دستورالعمل کنترل‌های داخلی، طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳ مورد آزمون قرار گرفت. نتایج بر اساس ۵۴ شرکت از طریق داده‌های ترکیبی به روش تابلویی، رابطه معناداری بین وجود کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی نشان نداد. در ادامه تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر تأخیر گزارش حسابرسی در بازه زمانی بعد از تصویب دستورالعمل کنترل‌های داخلی، طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۳ مورد آزمون قرار گرفت. نتایج حاصل از بررسی ۱۴۲ شرکت از طریق داده‌های ترکیبی به روش تابلویی، بیانگر آن است که بین تخصص مالی و تجربه کمیته حسابرسی با تأخیر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

* دانشیار حسابداری، عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

** دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

*** دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

نویسنده مسئول مقاله: مهدی صالحی (Email: Mehdi.salehi@um.ac.ir)

تاریخ پذیرش: ۹۵/۷/۵

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۳

گزارش حسابرسی، رابطه معنادار منفی وجود دارد. در حالی که رابطه دیگر ویژگی‌های کمیته حسابرسی با تأخیر گزارش حسابرسی معنادار نیست.

واژه‌های کلیدی: کمیته حسابرسی، ویژگی‌های کمیته حسابرسی، تأخیر گزارش حسابرسی، تئوری نمایندگی.

مقدمه

تأخیر در گزارش حسابرسی عبارت است از تعداد روزهای بین پایان سال مالی شرکت و تاریخ ارائه گزارش حسابرسی (اشتون و همکاران^۱، ۱۹۸۷). تأخیرهای بیش از حد باعث می‌شود تا استفاده کنندگان دسترسی یکسانی به اطلاعات شرکت نداشته و محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی کاهش یابد. تأخیر در گزارشگری مالی، باعث کاهش کیفیت سود، افزایش عدم تقارن اطلاعاتی و عدم قطعیت در مورد ارزیابی سرمایه‌گذاری‌ها می‌گردد (باشمن و اسمیت^۲، ۲۰۰۱). در مقابل، به‌موقع بودن گزارشگری مالی، محتوای اطلاعات را افزایش داده و در نهایت ارزش شرکت را تحت تأثیر قرار می‌دهد (بیور و همکاران^۳، ۱۹۸۰؛ شوارتز و سو^۴، ۱۹۹۶؛ بلنکلی و همکاران^۵، ۲۰۱۴). بنابراین، افشای به‌موقع اطلاعات مالی از طریق صورت‌های مالی حسابرسی شده، نقش مهمی در ارزش شرکت و کاهش عدم تقارن اطلاعاتی ایفا می‌کند (لی و همکاران^۶، ۲۰۰۹).

با اذعان به اهمیت نظری و عملی به‌موقع بودن اطلاعات مالی برای تصمیم‌گیری فعالان بازار سرمایه، قوانین و مقررات بازار سرمایه ایران، شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس را الزام کرده به اینکه صورت‌های مالی حسابرسی شده شرکت اصلی و تلفیقی گروه را حداقل ۱۰ روز قبل از برگزاری مجمع عادی و حداکثر ۴ ماه پس از پایان سال مالی افشا کنند. بنابراین، هرچه قدر زمان اعلام صورت‌های مالی حسابرسی شده با تأخیر حسابرسی کمتر باشد، ویژگی به‌موقع بودن اطلاعات بهتر رعایت می‌گردد (بیات و احمدی، ۱۳۹۳). مشابه با این الزام، قانون ساکس^۷ ۴۰۴ نیز مهلت ارائه گزارش حسابرسان را از ۹۰ روز به ۶۰

روز طی یک دوره سه ساله کاهش داد. این نشان‌دهنده نیاز گزارش‌دهی به‌موقع حساب‌رسان مستقل با توجه به انجام تلاش بیشتر در کمترین زمان ممکن است (اتردج و سان، ۲۰۰۶).

کمیته حسابرسی، وظیفه بااهمیتی از طرف سهامداران جهت نظارت بر فرآیند گزارشگری مالی، حسابرسی داخلی و حسابرسی مستقل دارد. در زمان کنونی، سهامداران و نهادهای قانون‌گذار در بازارهای مالی به‌طور فزاینده‌ای بر نقش کمیته حسابرسی در ایفای مسئولیت، پاسخ‌گویی نسبت به وظایف خود بخصوص از منظر نظارت بر صورت‌های مالی حسابرسی شده تمرکز کرده‌اند (فی، ۲۰۱۳). بسیاری از پژوهشگران (بیسلی، ۱۹۹۶؛ ابوت و پارکر، ۲۰۰۰؛ کریشنان و همکاران، ۲۰۱۱؛ یوآنتو و همکاران، ۲۰۱۵؛ بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۴) نقش و تأثیر کمیته حسابرسی در بهبود کیفیت گزارشگری مالی، عملکرد اقتصادی و تأثیر آن بر جنبه‌های حسابرسی مستقل را بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیقات نشان از تأثیر مثبت کمیته حسابرسی بر بهبود کیفیت گزارشگری مالی و ارتقای عملکرد واحد اقتصادی دارد.

اگرچه تحقیقات زیادی در زمینه عوامل تأثیرگذار بر تأخیر گزارش حسابرسی از قبیل تخصص صنعت حسابرس، پیچیدگی حسابداری و شفافیت گزارشگری مالی، درماندگی مالی، کیفیت عملکرد حسابرسی داخلی (علوی طبری و عارف منش، ۱۳۹۲؛ ایزدی نیا و فدوی، ۱۳۹۳؛ رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۳؛ حاجیها و رفیعی، ۱۳۹۳) در ایران وجود دارد، ولی تحقیق تجربی که به بررسی تأثیر کمیته حسابرسی بر تأخیر گزارش حسابرسی پرداخته باشد، انجام نشده است. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر وجود کمیته حسابرسی و ویژگی‌های آن بر تأخیر گزارش حسابرسی است.

در ادامه و در بخش دوم، ادبیات مربوط به این مطالعه مورد بررسی قرار می‌گیرد. بخش سوم به توضیح روش تحقیق می‌پردازد. یافته‌های پژوهش در بخش چهارم ارائه می‌شود. در نهایت نتایج و پیشنهادها در بخش پنجم ارائه می‌گردد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی

از ویژگی‌های کیفی گزارشگری مالی می‌توان به ارائه به موقع صورت‌های مالی حسابرسی شده اشاره کرد. تأخیر در ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده باعث می‌شود تا گزارش‌های مالی به موقع در اختیار استفاده‌کنندگان قرار نگیرد. این موضوع کاهش محتوای اطلاعات مالی را در پی دارد. از طرفی سرمایه‌گذاران نیز فعالیت‌های معاملاتی در اوراق بهادار را تا زمانی که اطلاعات مالی منتشر گردد، به تعویق می‌اندازند (بیور و همکاران^۴، ۱۹۸۰). بنابراین، چارچوب حاکمیت شرکتی در شرکت‌ها، بویژه کمیته‌های حسابرسی باید اطمینان حاصل کنند تا موارد بااهمیت گزارشگری مالی از جمله اطلاعات مالی و نظارتی مربوط به سرمایه‌گذاران اصلی و دیگر سهامداران در زمان ممکن تهیه شود (سولتانا و همکاران^۵، ۲۰۱۴).

کمیته حسابرسی، کمیته‌ای متشکل از اعضای هیئت‌مدیره است که در ایران به طور معمول از سه تا پنج نفر مدیر غیرموظف (یعنی نه مدیر اجرایی شرکت و نه در استخدام شرکت) تشکیل شده است. بر اساس بند ب ماده ۴ دستورالعمل کنترل‌های داخلی سازمان بورس و اوراق بهادار (۱۳۹۱) هیئت‌مدیره ناشران پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران باید کمیته حسابرسی و سایر کمیته‌های تخصصی مورد نیاز را تشکیل داده و تمهیداتی فراهم نماید که با تعامل کمیته‌ها و واحد حسابرسی داخلی، از استقرار و اجرای کنترل‌های داخلی مناسب و اثربخش اطمینان حاصل شود. همان‌طور که بورس اوراق بهادار آمریکا (۱۹۹۹) بیان می‌کند، کمیته حسابرسی نقش مهمی در فرایند گزارشگری مالی با سرپرستی و نظارت بر مدیریت و مشارکت با حسابرس مستقل بازی می‌کند. کمیته حسابرسی، استقلال حسابرس مستقل، کیفیت حسابرسی و توجه به ساختار کنترل داخلی را افزایش می‌دهد. همچنین باعث ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی در نهادهای بخش عمومی می‌شود.

از دیدگاه‌های مختلفی می‌توان این موضوع را مورد بررسی قرار داد که چرا کمیته حسابرسی برای به حداقل رساندن تأخیر گزارش حسابرسی باید دارای انگیزه باشد. در این رابطه می‌توان به کیفیت سود به‌عنوان یک معیار کلیدی در کمیته حسابرسی اشاره کرد (سولتان‌ا و همکاران، ۲۰۱۴). کلین^۶ (۲۰۰۲) بر این باور است که نقش محوری کمیته حسابرسی، کاهش اندازه ارقام تعهدی غیرطبیعی و افزایش کیفیت سود است. او ابراز می‌دارد کمیته حسابرسی برای اطمینان از کیفیت سود، بر قابلیت اتکا و به‌موقع بودن اطلاعات گزارش شده تمرکز می‌کند. در نتیجه، کمیته حسابرسی عامل تأخیر گزارش حسابرسی را به‌منظور اطمینان از کیفیت سود مدنظر قرار می‌دهد. اطمینان از افشای اطلاعات قابل اتکا و به‌موقع به بازار، علاوه بر حفظ کیفیت سود، بهترین کمک را به استفاده‌کنندگان برای تصمیم‌گیری مؤثر خواهد کرد.

سیتی و همکاران^۷ (۲۰۱۱) به بررسی ارتباط بین اثربخشی کمیته حسابرسی و به‌موقع بودن گزارش حسابرسی پرداختند. نتایج آنها بازگو کننده این بود که اثربخشی کمیته حسابرسی با به‌موقع بودن گزارش حسابرسی، رابطه مثبتی دارد و به کاهش زمان ارائه گزارش حسابرسی ختم می‌شود. عواملی از قبیل تخصص در امور مالی، تجربه، دوگانگی، اندازه، استقلال، قدرت کمیته و تعداد جلسات با اثربخشی کمیته حسابرسی در ارتباط است. در این پژوهش از پنج عامل ترکیبی برگرفته از پژوهش‌های گذشته شامل (تخصص مالی، تجربه، اندازه، جنسیت و استقلال کمیته حسابرسی) استفاده شده است (هاس^۸، ۱۹۹۸؛ دزورت و همکاران^۹، ۲۰۰۲؛ سولتان‌ا و همکاران، ۲۰۱۴؛ سولتان‌ا، ۲۰۱۵).

ویژگی‌های کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی

تخصص مالی کمیته حسابرسی

بر اساس بند یک ماده ۵ منشور کمیته حسابرسی، اکثریت اعضای کمیته بایستی دارای تخصص مالی باشند. مطابق بند شش ماده ۱، تخصص مالی اعضا، مدرک دانشگاهی یا مدرک حرفه‌ای داخلی یا معتبر بین‌المللی در امور مالی (حسابداری، حسابرسی، مدیریت مالی، اقتصاد، سایر رشته‌های مدیریت با گرایش مالی یا اقتصادی) همراه با توانایی

تجزیه و تحلیل صورت‌ها و گزارش‌های مالی و کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی، تعریف می‌شود (سازمان بورس اوراق بهادار تهران، ۱۳۹۱).

تعداد قابل توجهی از پژوهش‌های انجام شده در مورد کمیته حسابرسی، بر نیاز اعضای کمیته به دانش و تخصص در گزارشگری مالی و حسابرسی تأکید دارند. طرفداران تئوری نمایندگی استدلال می‌کنند که حضور اعضای با تخصص مالی، توانایی کمیته حسابرسی را برای اطمینان از کار حسابرس مستقل افزایش می‌دهد. علاوه بر این، اعضای با تخصص مالی به توسعه کمیته حسابرسی، کنترل‌های داخلی مؤثرتر و فرآیندهای مدیریت ریسک کمک می‌کند (مک دنیل و همکاران^{۲۰}، ۲۰۰۲). سولتانان (۲۰۱۵) به این نتیجه رسید که تخصص مالی کمیته حسابرسی با محافظه‌کاری اندازه‌گیری شده از طریق سود و اقلام تعهدی، رابطه معناداری دارد. یافته‌های سولتانان و همکاران (۲۰۱۴) حاکی از ارتباط منفی و معناداری بین تخصص مالی کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی بود. به بیان دیگر، تخصص مالی کمیته حسابرسی باعث کوتاه‌تر شدن تأخیر گزارش حسابرسی می‌شود. همچنین یوانتو و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان از آن دارد که تخصص مالی کمیته حسابرسی منجر به افزایش کیفیت گزارشگری مالی می‌شود.

تجربه کمیته حسابرسی

تئوری نمایندگی به قرار دادن اعضای با تجربه قبلی و متخصص در کمیته حسابرسی تأکید می‌کند. از دیدگاه تئوری نمایندگی، تجربه قبلی کمیته حسابرسی، توانایی این کمیته، نظارت مؤثر بر مدیریت شرکت و حسابرسی مستقل را افزایش می‌دهد. دزورت (۱۹۹۸) درباره تأثیر تجربه بر قضاوت اعضای کمیته حسابرسی، ابراز می‌دارد که داشتن تجربه، تفاوت معناداری را در ارزیابی کنترل داخلی توسط اعضای کمیته حسابرسی ایجاد می‌کند. به گفتار دیگر، اعضای باتجربه در کمیته حسابرسی، قضاوت‌های مربوط به کنترل‌های داخلی را بسیار هوشمندانه‌تر از اعضای بدون تجربه و مشابه با حسابسان مستقل انجام می‌دهند. شواهد پژوهش یانگ و کریشان^{۲۱} (۲۰۰۵) نشان می‌دهد که دوره تصدی

طولانی تر اعضای کمیته حسابرسی، موجب افزایش تجربه و دانش کافی در مورد شرکت شده و در کاهش مدیریت سود مؤثر است. همچنین، **چان و همکاران**^{۲۲} (۲۰۱۳)، معتقدند که اعضای باتجربه در کمیته حسابرسی، تخصص، شهرت و تعهد بیشتری دارند و تمایل به اجرای نقش نظارتی بهتری نیز دارند. یافته‌های پژوهش آنها حاکی از این مطلب است که دوره تصدی اعضای کمیته حسابرسی با حق الزحمه حسابرسی، رابطه منفی و معناداری دارد. نتایج **سولتانا** (۲۰۱۵) بازگوکننده این بود که تجربه اعضای کمیته حسابرسی با محافظه کاری اندازه گیری شده از طریق سود و ارقام تعهدی رابطه معناداری دارد. همچنین **سولتانا و همکاران** (۲۰۱۴) به این نتیجه رسیدند که بین تجربه اعضای کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی ارتباط منفی و معناداری وجود دارد.

جنسیت کمیته حسابرسی

نظریه پردازان نمایندگی بیان می کنند که اثربخشی کمیته حسابرسی به انسجام گروهی وابسته است. تفاوت های جنسیت ممکن است پویایی گروه کوچک را که منجر به تشکیل اکثریت و اقلیت در گروه می شود، از بین ببرد. بنابراین، از دیدگاه تئوری نمایندگی، تفاوت های جنسیت ممکن است اثر کمیته حسابرسی را کاهش دهد. در مقابل استدلال فوق، مخالفان تئوری نمایندگی معتقدند که حضور زنان و تفاوت جنسیت در ترکیب کمیته حسابرسی و حضور افرادی با تجارب و دیدگاه های مختلف می تواند کمیته حسابرسی را به منظور بررسی طیف گسترده ای از موضوعات حسابداری کمک کند، و از این رو منجر به کاهش فرصت تقلب و ارائه نادرست صورت های مالی گردد (**گیول و همکاران**^{۲۳}، ۲۰۱۱). در مورد جنسیت کمیته حسابرسی و ارتباط آن با تأخیر گزارش حسابرسی، **سولتانا و همکاران** (۲۰۱۴) در پژوهش خود، ارتباط معناداری بین نوع جنسیت و تأخیر گزارش حسابرسی پیدا نکردند. در پژوهش آنها همانند شرایط ایران، تعداد زن ها در کمیته حسابرسی اندک بوده است. پژوهش های گذشته در مورد نوع جنسیت، نشان می دهد که زنان از لحاظ مالی محافظه کارتر، از لحاظ اخلاقی موظف تر و ریسک گریزتر از

مردان می‌باشند (لیون و همکاران^{۲۴}، ۱۹۹۳؛ پاول و انیسک^{۲۵}، ۱۹۹۷). با توجه به این ویژگی‌ها، بررسی تأثیر جنسیت در این حوزه می‌تواند موضوع جالبی در این پژوهش باشد.

اندازه کمیته حسابرسی

کمیته حسابرسی طبق بند ۱ ماده ۵ منشور کمیته از سه تا پنج عضو با انتخاب و انتصاب هیئت‌مدیره تشکیل می‌گردد (سازمان بورس اوراق بهادار تهران، ۱۳۹۱). تئوری نمایندگی نشان می‌دهد که پویایی گروه و انسجام توسط کمیته حسابرسی کوچک‌تر افزایش پیدا می‌کند. طرفداران تئوری نمایندگی (کالیر و گرگوری^{۲۶}، ۱۹۹۹؛ هیلمن و دازیل^{۲۷}، ۲۰۰۳) استدلال می‌کنند که افزایش اندازه کمیته حسابرسی باعث از بین رفتن توابع کنترل و نظارت می‌شود.

در مقابل استدلال فوق، دالتون و همکاران^{۲۸} (۱۹۹۹) به این نتیجه رسیدند که بین اندازه کمیته حسابرسی و وظیفه نظارتی کمیته حسابرسی رابطه مستقیمی وجود دارد و هرچه اندازه کمیته حسابرسی بزرگتر باشد، عملکرد شرکت بهتر خواهد بود، زیرا وظیفه نظارتی کمیته حسابرسی بهتر انجام خواهد شد. دزورت و همکاران (۲۰۰۳) نیز معتقدند که کمیته حسابرسی بزرگ می‌تواند کمیته‌ای فرعی، شامل اعضای با تخصص، تجربه و مهارت لازم جهت رفع مشکلات گزارشگری مالی تشکیل دهد. یافته‌های نور و همکاران^{۲۹} (۲۰۱۰) نشان داد که اندازه کمیته حسابرسی با تأخیر گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری دارد. همچنین شواهد تحقیق سولتانا و همکاران (۲۰۱۴) حاکی از عدم ارتباط بین اندازه کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی بود. با توجه به ادبیات ضدونقیض در این زمینه نمی‌توان به‌طور شفاف اذعان نمود که آیا کمیته حسابرسی بزرگتر عملکرد و نظارت بهتری دارد یا خیر.

استقلال کمیته حسابرسی

عضو مستقل بر اساس بند یک ماده ۱ منشور کمیته حسابرسی چنین تعریف شده است: عضوی است فاقد هرگونه رابطه یا منافع مستقیم یا غیرمستقیم که بر تصمیم‌گیری مستقل وی اثرگذار باشد، موجب جانبداری وی از منافع فرد یا گروه خاصی از سهامداران یا سایر

ذینفعان شود یا سبب عدم رعایت منافع یکسان سهامداران گردد (سازمان بورس اوراق بهادار تهران، ۱۳۹۱). طرفداران تئوری نمایندگی استدلال می‌کنند که کمیته حسابرسی با دارا بودن درصد بالاتری از مدیران خارجی (غیرموظف)، در انجام نقش‌ها و مسئولیت‌های خود، کمتر با خطر مواجه می‌شوند. آکل و همکاران^{۳۰} (۲۰۱۲) به این نتیجه رسیدند که استقلال کمیته حسابرسی، باعث می‌شود تا تجدید ارائه صورت‌های مالی توسط شرکت‌ها کمتر شده و درستی و قابلیت اتکای آنها افزایش یابد. سولتان و همکاران (۲۰۱۴) معتقدند که اقدامات کمیته حسابرسی مستقل‌تر به احتمال فراوان برای کاهش زمان صرف شده برای صدور گزارش حسابرسی است. یافته‌های پژوهش آنها ارتباط منفی و معناداری را بین استقلال کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی نشان داد.

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به مبانی نظری و پیشینه تشریح شده در قسمت‌های قبل، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شود:

فرضیه اول: بین وجود کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط منفی و معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط منفی و معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین تجربه اعضای کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط منفی و معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین جنسیت اعضای کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: بین اندازه کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه ششم: بین استقلال کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط منفی و معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع همبستگی و به لحاظ روش‌شناسی، از نوع شبه تجربی است. این پژوهش از لحاظ ماهیت و اهداف، کاربردی است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش به تمامی شرکت‌هایی محدود شد که حداقل از ابتدای سال مالی ۱۳۸۸ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده و تا پایان سال مالی ۱۳۹۳ در آن حضور داشته و از ویژگی‌های زیر برخوردار باشند:

کمیته حسابرسی را طبق دستورالعمل کنترل داخلی بورس اوراق بهادار تهران (۱۳۹۱) تشکیل داده باشد. برای رعایت امکان مقایسه‌پذیری، دوره مالی آنها منتهی به پایان اسفند باشد. طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳، تغییر فعالیت یا تغییر سال مالی نداشته باشد. جزء بانک‌ها یا مؤسسات مالی، بیمه‌ها، لیزینگ و شرکت‌های سرمایه‌گذاری نباشند، زیرا ممکن است به دلیل ماهیت فعالیت خاص آنها، رابطه عوامل مورد بررسی در این پژوهش برای چنین مؤسساتی متفاوت باشد و قابل تعمیم به دیگران نباشد. اطلاعات آنها در دسترس و وقفه معاملاتی نداشته باشد. زیرا وقفه معاملاتی می‌تواند نتایج آزمون‌ها را دچار انحراف سازد (دموری و زارعی، ۱۳۹۳).

با مدنظر قراردادن این محدودیت‌ها نمونه ۵۴ شرکت (۳۲۴ سال - شرکت) طی سال‌های ۱۳۸۸ الی ۱۳۹۳، برای بررسی الگوی اول (شرکت‌هایی که سال ۱۳۹۱ کمیته حسابرسی را تشکیل داده و تا سال ۱۳۹۳ دارای این کمیته بوده‌اند) و نمونه ۱۴۲ شرکت (۳۲۰ سال - شرکت)، طی سال‌های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۳ برای بررسی الگوی دوم، جامعه آماری این پژوهش را تشکیل داد. از آنجا که روش انجام پژوهش کتابخانه‌ای بوده و با داده‌های واقعی شرکت‌ها سروکار دارد، برای فراهم کردن اطلاعات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از منابع مختلفی از جمله سایت اطلاع‌رسانی بورس اوراق بهادار تهران و نرم‌افزار ره‌آوردنویس، و برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Stata استفاده شد.

الگوهای پژوهش

برای بررسی ارتباط بین وجود کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی (آزمون فرضیه اول) از الگوی شماره ۱ استفاده شده است:

$$LNARL_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + \beta_2 \text{LogAssets}_{it} + \beta_3 \text{Leverage}_{it} + \beta_4 \text{Growth}_{it} + \beta_5 \text{Risk}_{it} + \beta_6 \text{Size-FA}_{it} + \beta_7 \text{Qual\_R}_{it} + \beta_8 \text{BrdInd}_{it} + \beta_9 \text{Duality}_{it} + \epsilon_{it} \quad (1)$$

همچنین برای بررسی ارتباط بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و تأخیر گزارش حسابرسی (آزمون فرضیه‌های دوم تا ششم) از الگوی شماره ۲ (برگرفته از پژوهش سولتانا و همکاران، ۲۰۱۴) استفاده شده است:

$$LNARL_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{F\_Expertise}_{it} + \beta_2 \text{Experince}_{it} + \beta_3 \text{Female}_{it} + \beta_4 \text{Size}_{it} + \beta_5 \text{Independence}_{it} + \beta_6 \text{LogAssets}_{it} + \beta_7 \text{Leverage}_{it} + \beta_8 \text{Growth}_{it} + \beta_9 \text{Risk}_{it} + \beta_{10} \text{Size-FA}_{it} + \beta_{11} \text{Qual\_R}_{it} + \beta_{12} \text{BrdInd}_{it} + \beta_{13} \text{Duality}_{it} + \epsilon_{it} \quad (2)$$

اندازه‌گیری متغیرها

متغیر وابسته پژوهش

تأخیر گزارش حسابرسی ($LNARL_{it}$): برابر است با اختلاف در تعداد روزهای بین پایان سال مالی شرکت تا روزی که حسابرس مستقل، گزارش حسابرسی را امضا می‌کند. در این پژوهش از لگاریتم طبیعی تأخیر گزارش حسابرسی استفاده شده است (جاگی و تسوی^۳، ۱۹۹۹). این معیار به منظور کنترل تأثیر عوامل پرت و غیر هم خطی در تأخیر گزارش حسابرسی در صورت وجود استفاده می‌شود و از اطمینانی بیشتری در ارائه نتایج برخوردار است.

متغیرهای مستقل پژوهش

وجود و عدم وجود کمیته حسابرسی (X_{it}): متغیری دو ارزشی است و بیانگر عدد صفر برای سه سال اول (قبل از دستورالعمل کنترل داخلی و عدم وجود کمیته) و عدد یک برای سه سال دوم (بعد از دستورالعمل کنترل داخلی و وجود کمیته) می‌باشد.

تخصص مالی کمیته حسابرسی ($F\_Expertise_{it}$): برابر است با درصد اعضای دارای تخصص مالی کمیته حسابرسی که از تقسیم اعضای دارای تخصص مالی در کمیته (طبق تعریف تخصص و دانش مالی در مبانی نظری) بر تعداد اعضای آن محاسبه می‌شود.

تجربه کمیته حسابرسی ($Experince_{it}$): مقدار یک را اتخاذ می‌کند، اگر حداقل یک نفر از کمیته حسابرسی تجربه قبلی را به‌عنوان عضو کمیته حسابرسی داشته باشد، در غیر این صورت صفر خواهد بود. (بدیهی است شرکت‌های سال ۱۳۹۱ تماماً مقدار صفر را اتخاذ می‌کند). با توجه به تعداد مشاهدات الگوی دوم پژوهش می‌توان مشاهدات این متغیر را به کل حجم نمونه تعمیم داد. زیرا با آنالیز حساسیت نیز تغییری در نتایج پژوهش مشاهده نشد (۲۶۶ مشاهده در این متغیر، که بیش از ۸۳٪ حجم نمونه را در برمی‌گیرد).

جنسیت کمیته حسابرسی ($Female_{it}$): برابر یک خواهد بود اگر حداقل یک زن در کمیته حسابرسی وجود داشته باشد، در غیر این صورت صفر خواهد بود.

اندازه کمیته حسابرسی ($Size_{it}$): بیانگر تعداد اعضای کمیته حسابرسی است، که در ایران متشکل از ۳ الی ۵ نفر می‌باشد.

استقلال کمیته حسابرسی ($Independence_{it}$): برابر است با درصد اعضای مستقل کمیته حسابرسی که از تقسیم اعضای مستقل در کمیته (طبق تعریف استقلال در مبانی نظری پژوهش) بر تعداد اعضای آن محاسبه می‌شود.

متغیرهای کنترلی پژوهش

اندازه شرکت ($LogAssets_{it}$): لگاریتم ارزش دفتری مجموع دارایی‌های شرکت.

اهرم مالی شرکت ($Leverage_{it}$): مجموع دارایی‌ها تقسیم بر مجموع دارایی‌ها منهای بدهی‌های شرکت (سولتان‌ا و همکاران، ۲۰۱۴).

رشد شرکت ($Growth_{it}$): نسبت ارزش بازار سهام به ارزش دفتری سهام.

ریسک شرکت ($Risk_{it}$): نسبت بدهی‌های جاری به دارایی‌های جاری.

اندازه موسسه حسابرسی ($Size-FA_{it}$): برابر یک خواهد بود، اگر حسابرس مستقل انتخاب شده برای حسابرسی صورت‌های مالی شرکت، سازمان حسابرسی (به‌عنوان

بزرگترین مؤسسه حسابداری) باشد و در غیر این صورت صفر است. مؤسسات حسابداری بزرگتر و با سابقه‌تر، از متخصصان و منابع بیشتری برخوردار هستند. از این رو، به احتمال فراوان با تأخیرهای کمتری در گزارش حسابداری همراه هستند (اشتون و رایت^{۳۲}، ۱۹۸۹). نوع گزارش حسابداری ($Qual-R_{it}$): مقدار یک را اتخاذ می‌کند، اگر گزارش حسابداری برای صورت‌های مالی شرکت، تعدیل شده (مشروط، مردود و عدم اظهار نظر) باشد و در غیر این صورت صفر خواهد بود. از آنجا که گزارش حسابداری تعدیل شده با افزایش تلاش حسابداری رابطه دارد، به افزایش تأخیر در ارائه گزارش حسابداری منجر می‌شود (سعید و همکاران^{۳۳}، ۲۰۱۵).

استقلال هیئت‌مدیره ($BrdInd_{it}$): درصد اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره. دو مسئولیتی بودن ($Duality_{it}$): برابر یک است، اگر مدیرعامل شرکت هم‌زمان نقش رئیس یا نایب‌رئیس هیئت‌مدیره را ایفا کند و در غیر این صورت صفر خواهد بود.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرهای الگوی شماره ۱

در جدول شماره ۱ نتایج آمار توصیفی الگوی شماره ۱ آورده شده است. همانطور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، به‌طور میانگین تأخیر گزارش حسابداری در طی بازه ۶ ساله، ۷۲/۲۹ روز می‌باشد. بیشترین تأخیر ۱۳۶ و کمترین آن ۲۲ روز بوده است. علاوه بر این حسابداری ۲۳ درصد از شرکت‌های نمونه را سازمان حسابداری بر عهده داشته است. گزارش‌های حسابداری ۴۴ درصد از شرکت‌های نمونه تعدیل شده است. همچنین ۶۱ درصد از اعضای هیئت‌مدیره مستقل بوده و تقریباً ۲۰ درصد از مدیران عامل هم‌زمان دو مسئولیت را بر عهده داشته‌اند.

نتایج آزمون فرضیه اول

در داده‌های ترکیبی برای این که بتوان مشخص نمود که آیا استفاده از روش داده‌های پانل در برآورد الگوی موردنظر کارآمد خواهد بود یا خیر، از آزمون F لیمر و در صورت استفاده از روش داده‌های پانل، به‌منظور این که مشخص گردد کدام روش (اثرات ثابت و

یا اثرات تصادفی) به منظور برآورد مناسب‌تر است، از آزمون هاسمن استفاده می‌شود. همچنین در این الگو برای تشخیص ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی سریالی در الگو، به ترتیب از آزمون والد تعدیل شده^{۳۴} و وولدریج^{۳۵} استفاده گردید. نتایج حاصل از این آزمون‌ها در جدول شماره ۲، ارائه شده است.

جدول شماره ۱. آمار توصیفی متغیرهای الگوی شماره ۱

متغیر	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
ARL	۷۲/۲۹۰	۶۲	۲۸/۲۲۸	۱۳۵	۲۲
LNARL	۴/۲۰۳	۴/۱۲۷	۰/۳۹۷	۴/۹۰۵	۳/۰۹۱
X	۰/۵۰	۰/۵۰	۰/۵۰۰	۱	۰
LogAssets	۶/۱۴۴	۶/۰۴۰	۰/۶۳۶	۸/۰۴۸	۴/۳۸۸
Leverage	۲/۶۸۲	۲/۲۳۱	۱/۵۹۴	۸/۸۵۲	۱/۰۱۲
Growth	۲/۹۴۲	۲/۴۴۱	۱/۸۶۴	۱۱/۲۰	۰/۵۰۹
Risk	۰/۸۶۷	۰/۷۷۷	۰/۴۶۹	۳/۱۱۴	۰/۰۲۲
Size_FA	۰/۲۳۴	۰	۰/۴۲۴	۱	۰
Qual_R	۰/۴۴۴	۰	۰/۴۹۷	۱	۰
BRD_Ind	۰/۶۱۸	۰/۶۰	۰/۱۶۰	۰/۸۰	۰/۲۰
Duality	۰/۲۰۶	۰	۰/۴۰۵	۱	۰

جدول شماره ۲. نتایج آزمون F لیمر، هاسمن، والد تعدیل شده و وولدریج

آزمون	تعداد	مقدار آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
F لیمر	۳۲۴	۷/۲۰	۵۳/۲۶۱	۰/۰۰۰
هاسمن	۳۲۴	۴۲/۸۶	۹	۰/۰۰۰
والد تعدیل شده	۳۲۴	۶/۹e + ۰۵	۵۴	۰/۰۰۰
وولدریج	۳۲۴	۰/۰۱۴	۱/۵۳	۰/۹۰۶۱

با توجه به نتایج جدول شماره ۲، آزمون F لیمر و سطح معناداری آن (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین فرضیه H₀ آزمون در سطح اطمینان ۹۵٪ رد شده و بیانگر این است که باید از روش داده‌های پانل استفاده کرد. هم‌چنین با توجه به نتایج آزمون هاسمن و سطح

معناداری آن (۰/۰۰۰)، فرضیه H_0 آزمون در سطح اطمینان ۹۵٪ رد شده و فرضیه H_1 پذیرفته می‌شود. لذا، لازم است الگو با استفاده از روش اثرات ثابت برآورد شود. بنابراین، زمانی که اثرات ثابت در الگو وجود دارد می‌توان از آزمون والد تعدیل شده استفاده کرد. نتایج این آزمون و سطح معناداری آن (۰/۰۰۰)، نشان می‌دهد که ناهمسانی واریانس در الگو وجود دارد. در نهایت سطح معناداری آزمون وولدریج (۰/۸۹۹) حاکی از عدم وجود خودهمبستگی سریالی در الگو است. بنابراین، با توجه به این نتایج و برای رفع ناهمسانی واریانس در برآورد نهایی الگو از روش GLS^3 استفاده می‌شود. در جدول شماره ۳، نتایج برآورد الگوی شماره ۱ ارائه شده است.

جدول شماره ۳. نتایج آزمون فرضیه اول

$$LNARL_{it} = \beta_1 X_{it} + \beta_2 \text{LogAssets}_{it} + \beta_3 \text{Leverage}_{it} + \beta_4 \text{Growth}_{it} + \beta_5 \text{Risk}_{it} + \beta_6 \text{Size-FA}_{it} + \beta_7 \text{Qual\_R}_{it} + \beta_8 \text{BrdInd}_{it} + \beta_9 \text{Duality}_{it} + \epsilon_{it}$$

متغیر	ضریب متغیر	آماره Z	سطح معناداری
مقدار ثابت	۳/۰۲۲	۲۰/۳۵	۰/۰۰۰
X	-۰/۰۳۶	-۱/۴۲	۰/۱۵۵
LogAssets	۰/۲۲۴	۱۰/۷۱	۰/۰۰۰
Leverage	۰/۷۱۸	۱۱/۷۰	۰/۰۰۰
Growth	-۰/۰۰۶	-۰/۹۴	۰/۳۴۹
Risk	-۰/۲۹۰	-۱۰/۹۷	۰/۰۰۰
Size_FA	۰/۲۰۴	۵/۷۲	۰/۰۰۰
Qual_R	۰/۱۸۰	۶/۹۳	۰/۰۰۰
BRD_Ind	-۰/۳۹۰	-۴/۶۱	۰/۰۰۰
Duality	۰/۰۸۳	۲/۷۲	۰/۰۰۷
آماره χ^2 دو wald:	۶۷۶/۹۶	مقدار معناداری الگو:	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج ارائه شده در جدول شماره ۳، مقدار معناداری آماره والد حاکی از معنادار بودن الگوی برازش شده است. از آنجایی که مقدار احتمال آماره Z برای ضریب X (وجود کمیته حسابرسی) ۰/۱۵۵ می‌باشد، ارتباط معناداری بین وجود کمیته حسابرسی و

تأخیر گزارش حسابرسی مشاهده نمی‌شود. بنابراین، فرضیه اول پژوهش رد می‌شود. در ادامه نتایج این جدول نشان می‌دهد که در این الگو اندازه شرکت، اهرم مالی، اندازه مؤسسه حسابرسی، نوع گزارش حسابرسی و دو مسئولیتی بودن مدیرعامل با تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط مثبت و معناداری دارند. بدین معنی که هرچه اندازه شرکت و اهرم مالی آن بزرگتر باشد، گزارش حسابرسی آن با تأخیر بیشتری همراه است. همچنین گزارش حسابرسی شرکت‌هایی که حسابرسی آنها را سازمان حسابرسی بر عهده داشته است و نوع گزارش حسابرسی آنها تعدیل شده است، با تأخیر بیشتری ارائه شده است. علاوه بر این در شرکت‌هایی که مدیرعامل هم‌زمان سمت رئیس یا نایب‌رئیس هیئت‌مدیره بوده است، تأخیر گزارش حسابرسی افزایش یافته است. در نهایت یافته‌ها نشان می‌دهد که با افزایش ریسک شرکت و استقلال هیئت‌مدیره گزارش حسابرسی با تأخیر کوتاه‌تری ارائه می‌گردد و رشد شرکت رابطه معناداری با تأخیر در گزارش حسابرسی ندارد.

آمار توصیفی متغیرهای الگوی شماره ۲

در جدول شماره ۴ نتایج آمار توصیفی الگوی شماره ۲ آورده شده است. همانطور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود، متوسط تأخیر گزارش حسابرسی در بازه ۳ ساله، ۷۶ روز است. ۷۰٪ اعضای کمیته حسابرسی شرکت‌های نمونه از تخصص مالی برخوردارند. همچنین ۵۸٪ از اعضا در سال‌های بعد از ایجاد کمیته حسابرسی، سابقه حضور و تجربه قبلی در کمیته حسابرسی را داشته‌اند. علاوه بر این ۷/۵ درصد از شرکت‌ها از زن در کمیته حسابرسی خود بهره می‌برند. در ارتباط با اندازه کمیته حسابرسی می‌توان گفت که اکثر شرکت‌های نمونه دارای ۳ عضو در کمیته می‌باشند. تعداد اندکی از شرکت‌های نمونه دارای ۴ یا ۵ عضو در کمیته حسابرسی خود می‌باشند. طبق یافته‌های ما اندازه کمیته حسابرسی به طور میانگین ۳/۲۰ می‌باشد. همچنین ۷۱٪ از اعضای کمیته حسابرسی مستقل می‌باشند. سازمان حسابرسی ۲۵٪ از شرکت‌های نمونه را حسابرسی کرده است و ۴۷٪ گزارش‌های حسابرسی، تعدیل شده بوده است. در نهایت ۶۵٪ اعضای هیئت‌مدیره مستقل بوده و ۱۹٪ از مدیران دارای دو مسئولیت در شرکت می‌باشند.

جدول شماره ۴. آمار توصیفی متغیرهای الگوی شماره ۲

متغیر	میانگین	میانه	انحراف معیار	بیشترین	کمترین
ARL	۷۶/۳۹	۷۳	۲۶/۹۴	۱۳۶	۳۲
LNARL	۴/۲۷۰	۴/۲۹۰	۰/۳۶۸	۴/۹۱۲	۳/۴۶۵
F-Expertise	۰/۷۰۶	۰/۶۷۰	۰/۲۵۹	۱	۰
Experince	۰/۵۷۸	۱	۰/۴۹۴	۱	۰
Famele	۰/۰۷۵	۰	۰/۲۶۳	۱	۰
Size	۳/۲۰	۳	۰/۶۰۰	۵	۳
Endependence	۰/۷۱۷	۰/۶۷۰	۰/۱۵۵	۱	۰
LogAssets	۶/۲۰۴	۶/۱۱۰	۰/۷۱۳	۸/۰۴۸	۰/۶۶۶
Leverage	۲/۷۶۷	۲/۲۱۱	۱/۷۲۰	۸/۵۵۴	۱/۰۱۲
Growth	۳/۰۴۲	۲/۵۵۶	۱/۷۶۵	۹/۷۳۷	-۳/۹۶۴
Risk	۰/۷۷۷	۰/۷۵۹	۰/۳۶۹	۲/۹۳۴	۰/۰۲۲
Size_FA	۰/۲۵	۰	۰/۴۳۳	۱	۰
Qual_R	۰/۴۷۸	۰	۰/۵۰۰	۱	۰
BRD_Ind	۰/۶۵۰	۰/۶۰	۰/۱۶۲	۰/۸۰	۰/۲۰
Duality	۰/۱۹۳	۰	۰/۳۹۵	۱	۰

نتایج آزمون فرضیه‌های دوم تا ششم

برای آزمون فرضیه‌های دوم تا ششم از الگوی شماره ۲ استفاده شده است. در این الگو نیز آزمون‌های آماری به منظور انتخاب روش مناسب برای برآورد الگو، مشابه با الگوی شماره ۱ انجام می‌شود. با این تفاوت که در الگوی با اثرات تصادفی دیگر نمی‌توان از آزمون والد تعدیل شده برای کشف ناهمسانی واریانس استفاده کرد. بنابراین، از آزمون بروش و پاگان^{۳۷} در این الگو استفاده می‌گردد. نتایج حاصل از این آزمون‌ها در جدول شماره ۵، ارائه شده است.

با توجه به نتایج جدول شماره ۵، آزمون F لیمر و سطح معناداری آن (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین، فرضیه H₀ آزمون در سطح اطمینان ۹۵٪ رد شده و بیانگر این است که

باید از روش داده‌های پانل استفاده کرد. هم‌چنین با توجه به نتایج آزمون هاسمن و مقدار احتمال آن (۰/۰۵۳۱)، فرضیه H_0 آزمون در سطح اطمینان ۹۵٪ پذیرفته شده و فرضیه H_1 رد می‌شود. لذا، لازم است الگو با استفاده از روش اثرات تصادفی برآورد شود. هم‌چنین نتایج آزمون بروش پاگان و سطح معناداری آن (۰/۰۰۰۰)، نشان می‌دهد که ناهمسانی واریانس در الگو وجود دارد. در نهایت سطح معناداری آزمون وولدریج (۰/۰۲۰۴) حاکی از وجود خودهمبستگی سریالی در الگو است. بنابراین، با توجه به این نتایج و برای رفع ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی سریالی در برآورد نهایی الگو از روش GLS استفاده می‌شود. در جدول شماره ۶، نتایج برآورد الگوی شماره ۲ ارائه شده است.

جدول شماره ۵. نتایج حاصل از آزمون F لیمر، هاسمن، بروش پاگان و وولدریج

آزمون	تعداد	مقدار آماره	درجه آزادی	مقدار احتمال
F لیمر	۳۲۰	۴/۷۹	۱۳۸، ۱۶۸	۰/۰۰۰۰
هاسمن	۳۲۰	۲۲/۱۵	۱۳	۰/۰۵۳۱
بروش پاگان	۳۲۰	۷۷/۸۶	۱	۰/۰۰۰۰
وولدریج	۳۲۰	۵/۷۱۴	۱، ۵۳	۰/۰۲۰۴

با توجه به نتایج ارائه شده در جدول شماره ۶، سطح معناداری آماره والد حاکی از معنادار بودن الگو برازش شده است. در ارتباط با ویژگی‌های کمیته حسابرسی، تخصص مالی با ضریب $-۰/۰۵۲$ و سطح معناداری (۰/۰۵۶) رابطه منفی و معناداری را با تأخیر گزارش حسابرسی نشان می‌دهد. بنابراین، فرضیه دوم پژوهش در سطح اطمینان ۹۰٪ پذیرفته می‌شود. هم‌چنین ضریب تجربه کمیته حسابرسی (۰/۰۱۴-) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) حاکی از رابطه منفی و معناداری با تأخیر گزارش حسابرسی است. بنابراین، فرضیه سوم پژوهش در سطح اطمینان ۹۹٪ پذیرفته می‌شود. در تحلیل این نتایج می‌توان اذعان نمود که کمیته‌های حسابرسی دارای تخصص مالی و تجربه با تأخیر کوتاه‌تری در گزارش حسابرسی روبرو هستند.

جدول شماره ۶. نتایج آزمون فرضیه دوم تا ششم

$$LNARL_{it} = \beta_0 + \beta_1 F\_Expertise_{it} + \beta_2 Experince_{it} + \beta_3 Female_{it} + \beta_4 Size_{it} + \beta_5 Independence_{it} + \beta_6 LogAssets_{it} + \beta_7 Leverage_{it} + \beta_8 Growth_{it} + \beta_9 Risk_{it} + \beta_{10} Size-FA_{it} + \beta_{11} Qual\_R_{it} + \beta_{12} BrdInd_{it} + \beta_{13} Duality_{it} + \epsilon_{it}$$

متغیر	ضریب متغیر	آماره Z	سطح معناداری
مقدار ثابت	۴/۱۷۲	۳۵/۰۳	۰/۰۰۰
F-Expertise	-۰/۰۵۲	-۱/۹۱	۰/۰۵۶
Experince	-۰/۰۱۴	-۳/۹۰	۰/۰۰۰
Famele	-۰/۰۲۰	-۱/۰۰	۰/۳۱۷
Size	-۰/۰۳۶	-۰/۴۴	۰/۶۵۸
Endependence	۰/۰۶۷	۰/۹۷	۰/۳۳۱
LogAssets	۰/۰۴۷	۴/۰۷	۰/۰۰۰
Leverage	۰/۰۲۲	۳/۹۹	۰/۰۰۰
Growth	-۰/۰۱۰	-۵/۳۶	۰/۰۰۰
Risk	-۰/۰۱۵	-۰/۶۴	۰/۵۲۳
Size_FA	-۰/۱۵۹	-۶/۹۹	۰/۰۰۰
Qual_R	۰/۰۳۰	۲/۳۳	۰/۰۲۰
BRD_Ind	-۰/۱۹۸	-۲/۳۷	۰/۰۱۸
Duality	۰/۰۱۳	۱/۹۹	۰/۰۴۷
آماره خی دو wald:	۲۲۴/۲۲	مقدار معناداری الگو:	۰/۰۰۰

در ادامه و با بررسی دیگر متغیرهای کمیته حسابرسی رابطه معناداری بین جنسیت، اندازه و استقلال کمیته حسابرسی به ترتیب با ضریب $-۰/۰۲۰$ ، $-۰/۰۳۶$ ، و $۰/۰۶۷$ (سطح معناداری $۰/۳۱۷$ ، $۰/۶۵۸$ ، و $۰/۳۳۱$) با تأخیر گزارش حسابرسی مشاهده نمی شود و فرضیه چهارم تا ششم پژوهش رد می شود. یافته های دیگر این جدول نشان می دهد که اندازه شرکت، اهرم مالی، نوع گزارش حسابرسی و دو مسئولیتی بودن مدیرعامل با تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط مثبت و معناداری دارند. بدین معنی که هرچه اندازه شرکت و اهرم مالی آن بزرگتر باشد، گزارش حسابرسی آن با تأخیر بیشتری همراه است. همچنین شرکت هایی

که گزارش حسابرسی آنها تعدیل شده است و مدیرعامل دارای دو مسئولیت است، با تأخیر بیشتری ارائه می‌شود. در نهایت یافته‌ها نشان می‌دهد که با افزایش رشد شرکت، اندازه مؤسسه حسابرسی و استقلال هیئت‌مدیره شرکت‌های نمونه در این الگو، گزارش حسابرسی با تأخیر کوتاه‌تری ارائه می‌گردد و ریسک شرکت رابطه معناداری با تأخیر در گزارش حسابرسی ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش تأثیر وجود کمیته حسابرسی و ویژگی‌های آن بر به‌موقع بودن گزارشگری مالی (تأخیر گزارش حسابرسی) شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران را مورد بررسی قرار داد. عملکرد مالی شرکت‌ها برای سرمایه‌گذاران و افراد ذینفع و به‌طور کلی افراد جامعه مهم بوده و خواستار انتشار اطلاعات قابل‌اتکا در کمترین زمان و با بیشترین سرعت هستند. از این رو بررسی عوامل تأخیر گزارش حسابرسی امری ضروری به حساب می‌آید. تحلیل‌ها بر روی وجود کمیته حسابرسی و ویژگی‌های آن (تخصص مالی، تجربه قبلی، جنسیت، اندازه و استقلال) تمرکز کرده و در مبانی نظری پژوهش از اصول تئوری نمایندگی استفاده شد.

بر اساس تجزیه و تحلیل‌ها، اول تأثیر وجود کمیته حسابرسی بر تأخیر گزارش حسابرسی با مقایسه سه سال قبل از دستورالعمل کنترل داخلی و سه سال بعد از تصویب آن، مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها بین وجود کمیته حسابرسی بعد از تصویب کنترل داخلی با تأخیر گزارش حسابرسی، رابطه معناداری را نشان نداد. در نتیجه می‌توان گفت الزامات دستورالعمل کنترل داخلی و تشکیل کمیته حسابرسی به‌عنوان یک عامل نظارتی بر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی در شرکت‌های نمونه تأثیرگذار نبوده است. در گام بعدی تجزیه و تحلیل‌ها با بررسی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی در زمان وجود آن (بعد از تصویب دستورالعمل کنترل داخلی) بر تأخیر گزارش حسابرسی در شرکت‌های نمونه بیشتری ادامه یافت. نتایج حاکی از ارتباط منفی و معناداری بین تخصص مالی و تجربه

کمیته حسابرسی با تأخیر گزارش حسابرسی بود. ولی بین دیگر ویژگی‌های کمیته حسابرسی با تأخیر گزارش حسابرسی، ارتباط معناداری مشاهده نگردید.

نتایج این پژوهش مشابه با پژوهش **سولتانا و همکاران (۲۰۱۴)** بین تخصص مالی و تجربه کمیته حسابرسی با تأخیر گزارش حسابرسی ارتباط منفی و معناداری نشان داد. همچنین مشابه با پژوهش **سولتانا و همکاران (۲۰۱۴)** بین جنسیت و اندازه کمیته حسابرسی با تأخیر گزارش حسابرسی، رابطه معناداری مشاهده نشد. اما برخلاف پژوهش آنها، در این پژوهش بین استقلال کمیته و تأخیر گزارش حسابرسی رابطه‌ای وجود نداشت. از سوی دیگر نتایج فرضیه اول پژوهش با نتایج پژوهش **بذرافشان و همکاران (۱۳۹۴)** همخوانی ندارد. آنها در پژوهشی دریافتند که وجود کمیته حسابرسی بر به موقع بودن گزارشگری مالی، بعد از تصویب دستورالعمل کنترل داخلی تأثیر گذار بوده است.

پیشنهادها و محدودیت‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش می‌تواند فعالان بازار سرمایه و اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌ها را به تقویت و استقرار کمیته‌های حسابرسی ترغیب نماید؛ زیرا گزارشگری مالی به موقع، باعث کاهش ریسک قانونی اعضای هیئت‌مدیره و رضایت عمومی بیشتر سهامداران و در نتیجه افزایش پاداش‌های آنها می‌شود.

به دلیل نوظهور بودن کمیته حسابرسی و پژوهش‌های کمتر در این زمینه، در ارتباط با پژوهش‌های بعدی، پیشنهاد می‌گردد تا ویژگی‌های کمیته حسابرسی با موضوعات مالی و حسابرسی دیگر از جمله کیفیت حسابرسی مورد بررسی قرار گیرد.

در این پژوهش از تعداد جلسات کمیته حسابرسی که یکی از عوامل مؤثر در اثربخشی کمیته حسابرسی به حساب می‌آید، به دلیل محدودیت در افشای تعداد جلسات استفاده نشد.

یادداشت‌ها

1. Ashton
2. Bushman and Smith
3. Beaver
4. Schwartz and Soo
5. Blankley
6. Lee
7. SOX
8. Ettredge and Sun
9. FEE
10. Beasley

11. Abbott and Parker	12. Krishnan
13. Yuanto	14. Beaver Klein
15. Soltana	16. Klein
17. Siti Rochmah Ika	18. Huse
19. DeZoort	20. McDaniel
21. Yang and Krishnan	22. Chan
23. Gul	24. Levin
25. Powell and Anisc	26. Collier and Gregory
27. Hillman and Dalziel	28. Dalton
29. Nor	30. Akeel
31. Jaggi and Tsui	32. Ashton and Wright
33. Saeed	34. Modified Wald test
35. Wooldridge	36. Generalized Least Squares
37. Breusch and Pagan	

References

- Abbott, L.J., Parker, S. (2000). Audit committee characteristics and auditor selection. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 19(2), 47-66.
- Akeel, M.L., Dennis, W.T., (2012). Governance characteristics and role effectiveness of audit committees. *Managerial Auditing Journal*, 27(4), 336-354.
- Alavi., S.H., Arefmanesh, Z. (2013). Relationship between audit industry specialization and audit report lag in companies listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting Knowledge*, 4(14), 7-26 [In Persian].
- Ashton, R.H., Wright, A. (1989). Identifying audit adjustments with attention-directing procedures. *The Accounting Review*, 64(4), 710-728.
- Ashton, R.H., Willingham, J.J., Elliott, R.K. (1987). An empirical analysis of audit delay. *Journal of Accounting Research*, 25(2), 275-292.
- Bayat, A., Ahmadi, S.A. (2014). Audit report lag and timeliness of financial reporting. *The Financial Accounting and Auditing Researches*, 6(22), 97-121 [In Persian].
- Bazrafshan, A., Hejazi, R., Rahmani A. (2015). Internal controls over financial reporting requirements and audit committee: Evidence from an event study. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 4(16), 45-55 [In Persian].
- Beasley, M.S. (1996). An empirical analysis of the relation between the board of director composition and financial statement fraud. *The Accounting Review*, 71(4), 443-465.
- Beaver, W.H., Lambert, R., Morse, D. (1980). The information content of security prices. *Journal of Accounting and Economics*, 2(1), 3-28.

- Blankley, A.I., Hurtt, D.N., MacGregor, J.E. (2014). The relationship between audit report lags and future restatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(2), 27-57.
- Bushman, R.M., Smith, A.J. (2001). Financial accounting information and corporate governance. *Journal of Accounting and Economics*, 32(1), 237-333.
- Chan, A.M.Y., Liu, G., Sun, J. (2013). Independent audit committee members board tenure and audit fees. *Accounting and Finance*, 53(4), 29-47.
- Collier, P., Gregory, A. (1999). Audit committee activity and agency costs. *Journal of Accounting and Public Policy*, 18(4), 311-332.
- Dalton, D.R., Daily, C.M., Johnson, J.L., Ellstrand, A.E. (1999). Number of directors and financial performance: A meta-analysis. *Academy of Management Journal*, 42, 674-686.
- Damoori, D., Zarei, M. (2014). The study of the impact of relative performance of trading halts on market quality (The study of Tehran Stock Exchange). *Asset Management and Financing*, 2(3), 49-62 [In Persian].
- Dezort, F.T. (1998). An analysis of experience effects on audit committee members oversight judgments. *Accounting, Organizations and Society*, 23(1), 1-21.
- Dezort, F.T., Hermanson, D.R., Houston, R.W. (2003). Audit committee support for auditors: The effects of materiality justification and accounting precision. *Journal of Accounting and Public Policy*, 22(2), 99-175.
- Dezort, F.T., Hermanson, D.R., Archambeault, D.S., Reed, S.A. (2002). Audit committee effectiveness: A synthesis of the empirical audit committee literature. *Journal of Accounting Literature*, 21, 38-75.
- Ettredge, M.L., Chan, L., Sun, L. (2006). The impact of SOX section 404 internal control quality assessment on audit delay in the SOX era. *Auditing: A Journal of Theory and Practice*, 25(2), 1-23.
- FEE (2013). *Global Observations on the Role of the Audit Committee*, Center for audit quality, ICAA.
- Gul, F.A., Srinidhi, B., Ng, A.C. (2011). Does genderdiversity improve the informativeness of stock prices? *Journal of Accounting and Economics*, 51(3), 38-314.
- Hajiha, Z., Rafiee, A., (2014). The impact on the quality of the internal audit function to the independent audit report timeliness. *The Financial Accounting and Auditing Researches*, 6(24), 121-137 [In Persian].
- Hillman, A.J., Dalziel, T. (2003). Boards of directors and firm performance: Integrating agency and resource dependence perspectives. *Academy of Management Review*, 28(3), 383-396.

- Huse, M. (1998). Researching the dynamics of board-stakeholder relations. *Long Range Planning*, 31(2), 218-226.
- Izadi, N., Fadvi, H. (2014). The effect of complexity of accounting and financial reporting transparency on the audit report lag. *Journal of Audit Science*, 4(54), 1-24 [In Persian].
- Jaggi, B., Tsui, J. (1999). Determinants of audit report lag: Further evidence from Hong Kong. *Accounting and Business Research*, 30(1), 17-35.
- Klein, A. (2002). Audit committee, board of director characteristics, and earnings management. *Journal of Accounting and Economics*, 33(3), 375-400.
- Krishnan, J., Yuan, W., Wanli, Z. (2011). Legal expertise on corporate audit committees and financial reporting quality. *The Accounting Review*, 86(6), 2099-2130.
- Lee, H.Y., Mande, V., Son, M. (2009). Do lengthy auditor tenure and the provision of non-audit services by the external auditor reduce audit report lags? *International Journal of Auditing*, 13(2), 87-104.
- Levin, J.S., Taylor, R.J., Chatters, L.M. (1993). Race and gender differences in religiosity among older adults: Findings from four national surveys. *The Journal of Gerontology*, 49(3), 137-145.
- McDaniel, L., Marint, R., Maines, L.A. (2002). Evaluating financial report quality: The effects of financial expertise vs. financial literacy. *The Accounting Review*, 77, 139-167.
- Nor, M., Hussin, R. (2010). Corporate governance and audit report lag in Malaysia. *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, 6(2), 57-84.
- Powell, M., Anisc, D. (1997). Gender differences in risk behavior. *Journal of Economic Psychology*, 18(6), 605-628.
- Rahimiyan, N., Tavakolnia, I., Ghorbani, M., (2014). Financial distress and audit reports lag. *Financial Accounting Knowledge*, 1(2), 27-51 [In Persian].
- Saeed, R.B., Zalailah, S., Norsiah, A. (2015). CEO characteristics and audit report timeliness: do CEO tenure and financial expertise matter? *Managerial Auditing Journal*, 30(8), 998-1022.
- Schwartz, K.B., Soo, B.S. (1996). The association between auditor changes and reporting lags. *Contemporary Accounting Research*, 13(1), 353-370.
- Securities and exchange commission (SEC) (1999). *Final Rule: Audit Committee Disclosure*, Washington DC: SEC.
- Securities and exchange organization (2012). *Internal Controls Publishers Instructions Listed in the Tehran Stock Exchange and OTC Iran*, Tehran, [In Persian].

- Siti, R.I., Nazli, A., Mohd, G. (2011). Audit committee effectiveness and timeliness of reporting: Indonesian evidence. *Managerial Auditing Journal*, 27(4), 403-424.
- Soltana, N. (2015). Audit committee characteristics and accounting conservatism. *International Journal of Auditing*, 19, 57-130.
- Soltana, N., Harjinder, S., Vander, Z. (2014). Audit committee characteristics and audit report lag. *International Journal of Auditing*, 19, 57-130.
- Yang, J.S., Krishnan, J. (2005). Audit committees and quarterly earnings management. *International Journal of Auditing*, 9(3), 201-219.
- Yuanto, K., Kwong S.L., Themin, S., Jiwei, W. (2015) Audit committees and financial reporting quality in Singapore. *Journal of Business Ethics*, 21, 1-18.

